

Мордвінов С. Л. провідний науковий співробітник
кафедри розвідки Національного
університету оборони України
<https://orcid.org/0000-0002-0451-9868>

Адаменко М. В. кандидат військових наук, начальник
науково-дослідної лабораторії кафедри розвідки
Національного університету оборони України
<https://orcid.org/0000-0002-1345-8833>

Павлушенко С. М. ад'юнкт кафедри
морально-психологічного забезпечення діяльності
військ (сил) Національного університету оборони
<https://orcid.org/0000-0001-6222-0656>

РОЛЬ ПОВІТРЯНОДЕСАНТНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ДО ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

Формування, підтримання, в разі потреби – відновлення морально-психологічного стану військовослужбовця є надважливими складовими системи індивідуальної підготовки військовослужбовців усіх категорій. Фаховий рівень, фізична витривалість і психологічна здатність військовослужбовців мають значення лише в разі готовності до їх застосування на полі бою. У статті розглянуто роль та місце повітрянодесантної підготовки як одного з курсів у комплексному підході до надання знань, навичок та вмінь за фахом у загальній фізичній та психологічній підготовці.

Ключові слова: повітрянодесантна підготовка; психологічна готовність; етнопедagogіка; інноваційні педагогічні технології; морально-психологічний стан; психологічна підготовка; стрес; фрустрація; фрустраційна толерантність.

Вступ. Протягом ведення антитерористичної операції (далі – АТО), операції Об'єднаних сил (далі – ООС) та під час відкритої збройної агресії з боку РФ незаперечним є успішне виконання бойових завдань військовими частинами (підрозділами), чия служба пов'язана з виконанням стрибків з парашутом. Незважаючи на те, що повітряних десантів, за винятком окремих фактів у 2014–2015 рр., майже не застосовували, наступальні, рейдові, штурмові та інші види бойових дій проводив зухвало, натискаючи і надалі стрімко розвиваючи успіх, саме особовий склад Десантно-штурмових військ (далі – ДШВ), Морської піхоти (далі – МП ВМС) та Сил спеціальних операцій (далі – ССО) Збройних Сил України. Ця тенденція притаманна і діям противника. Такі дії спостерігалися також на напрямках зосередження основних зусиль у широкомасштабних операціях, які проводили збройні сили провідних країн світу, та в локальних конфліктах останніх двадцяти років (Нагірний Карабах (2020), російсько-грузинська війна (2008), друга російсько-чеченська війна, війна в Афганістані (2001–2021), війна в Іраку (2003

- 2011)). Наявна тенденція до покладання найскладніших тактичних та оперативнотактичних завдань на військові частини (підрозділи), які мають менший бойовий потенціал, через перебуванням на їх озброєні меншої кількості броньованих машин, танків, артилерії тощо, тобто на «легкі» підрозділи. Складові бойової підготовки підрозділів ДШВ, ССО, МП ВМС, а саме вогнева підготовка, тактична медицина, інженерна підготовка не мають великих розбіжностей, тому що прийоми та способи застосування видів озброєння (наприклад АКС-74) і техніки однакові і для десантника, і для солдата механізованого підрозділу. Однак тактика застосування цих видів озброєння і техніки вже містить розбіжності. Крім того, застосування на практиці в умовах бойових дій також виявило істотну різницю.

Виникає закономірне питання: чому при майже однаковому рівні підготовки, ідентичними озброєнням і військовою технікою військовослужбовці різних видів, родів військ (сил) поводяться в екстремальних умовах виконання завдань за призначенням по-різному?

Визначено, що в разі виникнення сумнівів перед діями, які безпосередньо загрожують життю, або з настанням стану «морального вигорання» через постійний стрес, фрустрацію будь-яка людина може втратити здатність виконувати обов'язки за призначенням. Досягнення «недієздатного стану» може різнитися тільки тривалістю впливу умов на особистість та інтенсивністю зовнішніх чинників, які створюють фрустраційні перешкоди для людини. Як наслідок, щоб забезпечити психічну стійкість і фрустраційну толерантність особистості, набуття нею здатності до самоконтролю, саморегулювання та відновлення психологічного стану, пропонуємо формувати цільові програми підготовки з урахуванням зазначених властивостей. Окремі лекції і теоретичні заняття, під час яких проговорюють варіанти подолання фрустраційних перешкод та деструктивних станів зазвичай, залишаються у сприйнятті військовослужбовців не більш, ніж гаслами. Однак практичні заняття, які містять ознаки загрози життю або обставин, що спричиняють психологічний стрес можуть сприяти формуванню необхідних здатностей підсвідомо. Отже, тренування з досягнення окремих бойових спроможностей можуть також стати тренуванням психологічної витривалості.

У дослідженнях за визначенням напрямом, проведених раніше, науковці зосереджували увагу на полегшенні стресового стану, під впливом якого перебувають військовослужбовці, що виконують стрибки з парашутом. Водночас найменшу увагу приділяли набутим властивостям психіки парашутистів. Групи, які підлягали спостереженню та вивченню, тривалий час перебували в умовах, які не потребували від них дій і прийняття рішень у кризових ситуаціях стресу, не пов'язаних із виконанням стрибка. В окремих працях групи порівнювали між собою (парашутистів-спортсменів і парашутистів-десантників), однак не аналізувалися їх дії порівняно з військовослужбовцями інших родів та видів збройних сил. Однак ця частка військової спільноти вже неоднорідна: в межах військової частини, окремого батальйону і навіть роти окремі групи відрізняються як поведінкою, так і сприйняттям оточуючого світу. Особовий

склад, який має чималий досвід у парашутній справі, ставиться до виконання обов'язків більш обмірковано, до підлеглих та «новачків» обґрунтовано толерантно і турботливо. Такі військовослужбовці відповідальні, а їх прагнення до кар'єрного зростання підвищується, дії під час заходів бойової підготовки стають осмисленими, а помилки підлягають аналізу. Особливо це помітно під час заходів з підготовки до виконання стрибків з парашутом та безпарашутного десантування за допомогою комплектів знімного вертолітного обладнання типів «Канат» та «Адаптер». Заняття з повітрянодесантної підготовки (далі – ПДП) передбачають, крім вивчення суворого порядку виконання переліку конкретних дій та відповідного масиву знань, дотримання низки правил: роботи в команді, спільної відповідальності, взаємоконтролю, відчуття колективу, тренування на рівні м'язової пам'яті тощо. Таким чином, комплекс повітрянодесантної підготовки до доставлення методом парашутного десантування особового складу, техніки та вантажів на поле бою попутно вирішує завдання психологічної підготовки десанту до ведення бойових дій.

Метою публікації є дослідження аспектів психологічного впливу ПДП на психологічну готовність військовослужбовців до виконання поставлених завдань.

Теоретичне підґрунтя. Аналіз специфіки служби в аеромобільних (десантних) військах та вивчення особливостей впливу стрибків з парашутом на воїнів-десантників неодноразово ставало предметом досліджень вітчизняних та закордонних науковців, які відзначали особливості поведінки військовослужбовців окремого роду військ, але не виокремлювали особливості поведінки парашутистів. Так у праці Н. Альохіної зазначено, що виконання стрибка з парашутом в повному спорядженні, у складних метеорологічних умовах, в будь-який час доби і пору року, на незнайому місцевість викликають не тільки велике фізичне, а й психічне напруження. Правильні дії в повітрі та під час приземлення – запорука збереження життя і здоров'я десантника. Їх досягають у ході граничного напруження можливостей, коли парашутист вимушений діяти чітко, швидко

і, головне, без помилок, але у стресогенних умовах [1]. У праці А. Чирви проаналізовано особливості толерантності до страху у військовослужбовців у процесі початкової парашутної підготовки [2]. У дослідженні С. Захарика описано умови формування психологічної стійкості у десантників. Науковець стверджує, що залежно від індивідуально-психологічних особливостей, досвіду парашутиста і його психологічної стійкості до початку стрибка у нього можуть виникати стани оптимальної, зниженої готовності або взагалі неготовності виконати стрибок [3]. В окресленій ситуації «стрибок з парашутом» є кінцевим завданням для виконання – швидкоплинним, але з ознаками загрози життю, що спричиняє виникнення психологічного стресу.

Щодо психологічної готовності військовослужбовців-десантників до діяльності в особливих умовах В. Стасюк зазначає, що «це своєрідний фундамент їх активних дій у майбутньому бою. Знання воїном своїх психологічних особливостей дає йому змогу керувати власною психікою та ефективно діяти у складних ситуаціях». Стан психологічної готовності іноді порівнюють зі шлюзом, який пропускає досягнутий рівень військової майстерності і може пропустити його повністю або створити йому перешкоди аж до «заборони проходу». Наприклад виникнення стопорного стану, коли людина ціпеніє і не здатна виконувати доцільні дії. Стан психологічної готовності, його зміст завжди індивідуальні [4, с. 293]. Учений вважає, що психологічна готовність військовослужбовців до бою – «один з основних компонентів готовності військової частини (об'єднання, роду військ, виду військ, ЗС у цілому) до бойових дій. При цьому, по-перше, військовослужбовець усвідомлює відповідальність за долю Батьківщини, рідних, близьких, впевнений у собі, своїх побратимах, бойовій техніці і зброї, по-друге, бажає боротися, прагне випробувати себе, подолати свої слабкості, перемогти противника» [4, с. 295].

Аналізуючи бойову діяльність різних категорій військовослужбовців, О. Блінов стверджує, що основні психологічні труднощі викликані чинниками реального бою (калюжами крові, виглядом тяжкопоранених, смертю бойових

побратимів, значними руйнуваннями захисних укриттів, будівель, бойової техніки), які пригнічують психіку воїна, стають причинами великої кількості помилок, що зрештою призводить до значного перезбудження, а надалі – зриву виконання бойового завдання. При цьому зростає загроза зазнати поразки в бою [5]. Ще одним елементом психологічного впливу на воїнів-десантників дослідник вважає бойове десантування особового складу в невідомий район у різних непередбачуваних кліматичних умовах, яке супроводжується значним психічним напруженням та потребує від воїна психічної стійкості і готовності виконати бойове завдання за будь-яких умов та обставин. Крім того, відбувається десантування бойової техніки, а після приземлення кожному десантнику обслуги необхідно відшукати свою бойову машину, привести її у бойову готовність та у складі підрозділу розпочати виконання поставленого бойового завдання [5]. На думку ученого, психологічна готовність – це особливий стан психіки, який дає змогу воїну бути готовим до перебування у складних умовах і долати їх із найменшими власними психологічними втратами [5, с. 203].

На переконання А. Кириченка стан психологічної готовності допомагає кожному воїну-десантнику успішно виконувати функціональні обов'язки, використовувати здобуті знання і бойовий досвід, особисті якості, зберігати самоконтроль та перебудовувати свою діяльність із найменшими психологічними втратами у разі появи непередбачених перешкод. Психологічна готовність десантника означає, що кожен воїн адаптувався (приспосовувався) до умов бойової обстановки та прийняв власну роль активного захисника Батьківщини [6, с. 46].

Отже, дослідники визначили особливості впливу стрибків з парашутом на людину і дійшли висновків, що парашутна справа – це діяльність, яка потребує від парашутиста максимальних зусиль над собою, приборкання власних емоцій і подолання стресу. Наявність перед патологічних і патологічних змін у психіці може викликати й соматичні розлади, і патології під час дій у стресових умовах, а відсутність достатнього досвіду

регулювання своїх психічних станів спричинити появу нав'язливих думок [1], які послаблюють готовність до ведення бойових дій на тлі сумнівів, що з'являються.

Методи дослідження. Дослідження проведено авторами статті методом спостереження за кількома категоріями військовослужбовців описаної групи. Досвід викладання ПДП протягом понад 20 років сприяв всебічному порівняльному аналізу причинних зв'язків між об'єктивно існуючими фактами, викладеними в дослідженні.

Результати й обговорення.

Стресогенне середовище не є виключним або унікальним для підрозділів, служба яких передбачає виконання парашутного десантування. Військовослужбовці інших родів та видів збройних сил будь-якої держави, а також інших складових Сил оборони мають свої принципові психологічні відмінності, що залежать від умов їх професійної діяльності. На приклад представники флоту мають психологічну стійкість до тривалих стресогенних ситуацій – від шторму до тривалого переходу, під час якого тижні (іноді місяці) не відрізняються один від одного, танкісти виконують завдання в техніці обмеженого об'єму для розміщення та реалізації своїх функцій, що створює стресові умови, які деякі люди сприймають як вкрай некомфортні, а іноді і неприйнятні (явище клаустрофобії). Підготовка цих фахівців є латентним курсом адаптації психіки індивідів, що набуваючи фахових спроможностей, тренують свою психологічну витривалість та психічну стійкість до несприятливих чинників бойової обстановки. Водночас відбувається сепарація тих, хто неспроможний скорегувати свої дії навіть на першому етапі, тобто непридатний за видом діяльності. Надалі виникає група, учасників якої об'єднує специфічна спроможність, і ця група несвідомо продовжує розвиватися колективно: обмін досвідом, обговорення неочікуваних успіхів (на загальному фоні окремої групи) та невдач скоригує потенційно небезпечні умови в площину виклику на фоні змагання, азарту і відчуття постійної потреби у викиді адреналіну та досягненні нових здобутків серед рівних – тих, хто може як ти, але не належать до всіх. Так відбувається формування професійної (корпоративної) етики, складовими якої є

гордість і причетність до ідентичної закритої спільноти. Яскравими прикладами є співтовариства «морських котиків» та «рейнджерів» армії США, підготовка яких, як правило, передбачає тренування функціоналу хиткого утримання рівноваги на межі завдання шкоди стану здоров'я, каліцтва і втрати життя. Зазвичай учасники навчальних груп, які вдало закінчують зазначені курси, підтримують один одного все життя і залишаються пов'язаними дружбаю, знають можливості один одного, впевнені один в одному, намагаються виконувати завдання разом, що є показником високої психологічної готовності до взаємної самопожертви.

Робота таких воїнів є визначальним чинником боєздатності команди. Військова майстерність особового складу, помножена на волю і важкі тренування, матимуть результатом знищення противника лише на основі високоефективної командної роботи. У наших партнерів – збройних сил США – реалізують просту формулу командної роботи (М. Dandridge «Small Unit Leadership»): $SKILL \times WILL \times DRILL = KILL$, що українською можна інтерпретувати так: «здатність \times воля \times тренування = знищення ворога». Боєздатною команда стає лише тоді, коли всі зазначені компоненти будуть сформовані до рівня професійності і дуже добре збалансовані [7]. Чотиризірковий адмірал, командувач ССО США В. Макрейвен, відомий світові мотиваційною промовою та однойменним бестселером «Застелайте ліжко. Дрібниці, які можуть змінити ваше життя, а можливо, і світ», одним із визначальних правил своєї філософії лідерства визначав таке: «Самотужки Ви не впораетесь, знайдіть того, хто допоможе Вам гребти». На його переконання, «...жоден «морський котик» не зможе битися одинаком. Щоб досягнути пункту призначення, потрібна команда добрих товаришів. Заводьте якомога більше друзів і ніколи не забувайте, що Ваш успіх залежить від інших...» [8, с. 19–26].

Ветеран сил спеціальних операцій США Дж. Віллінк наголошує: «Для «морського котика» віддати своє життя в руки комусь, кому він не довіряє... в чий надійності є сумніви, – достобіса важко. У загонах «морських котиків» братерська зв'язка є найсильнішою зброєю. Якщо

відібрати її, ми втратимо свою найважливішу рису як команди» [9, с. 112].

На переконання Р. Хенріксена, «...мотивація активно битися впливає як зі специфіки бою, так і з досвіду певного виду природжених солдатів, яких я називаю воїнами ... Воїн визначається як солдат з особистим та екзистенціальним прагненням засвоїти, випробувати прийоми ведення війни, готовий та здатний як вбивати, так і ризикувати своїм життям в бою» [10, с. 187–189]. Саме бойова мотивація змушувала бійців SEAL боротися за повернення у В'єтнам у 1967–1970 роках. Крім того деякі оператори загону «Дельта» були на межі самогубства через те що після виснажливої підготовки ще не були в бою під час афганської кампанії у 2002 році [10, с. 189]. На переконання О. Хміляра у бою воїнів вирізняють серед інших військовослужбовців «... особлива кмітливість, хитрість, винахідливість дій, рішучість і нестримна жага втілити набуті теоретичні знання та навички у практичну площину. Сутністю їх життєвого світу є постійне здобуття нового бойового досвіду. Воїна майже неможливо уявити «поза боєм». Серед його професійно необхідних якостей варто виокремити такі: висока бойова ефективність, ретельне володіння бойовою обстановкою, висока регуляція перебігу психічних станів (особливо страху та гніву), тривале зберігання спокою в умовах хаосу й дискомфорту». Випробовування себе боєм – це «найсильніший регулятор поведінки воїна, а палке бажання відчувати цей найвищий прояв мужності є його сутнісною властивістю». У мотивації таких воїнів особливе місце належить «відточеній майстерності, що функціонує на рівні бажання та здатності знищувати живу силу противника». Зазвичай у бойових умовах регулятором поведінки воїна є «позитивна агресивність, яку варто розглядати як дієву форму асертивної поведінки воїна в бою» [11, с. 124].

Таким чином основною відмінністю між воїном і людиною у формі є обміркована особистістю діяльність

спрямована спочатку на набуття знань та навичок, а далі – на обов'язкове випробування боєм. Сильна, підготовлена особистість прагне під час бою з противником реалізувати право оцінювання свої теоретичних і практичних здібностей. Ці відчуття тотожні відчують підлітків, які у дворових бійках здобувають свій статус, повагу та право перебувати у спільноті своїх однолітків.

Ураховуючи зазначене, можна провести аналогію між стресовим випробовуванням курсом рейнджерів та дворовою бійкою і випробовуванням стрибком з парашутом. Весь курс ПДП від початку дає дозований, але постійно наростаючий емоційний тиск, підводячи особистість до визначеного стану, в якому потрібно тільки самостійно приймати рішення на виконання єдиного кроку – через рампу повітряного судна, за яким майже кілометрова висота усвідомленої порожнечі.

Водночас ПДП підсвідомо створює на кожному занятті визначені штучні моделі, які послідовно формують сприйняття ряду аспектів, наприклад, наземна підготовка особового складу до виконання стрибків з парашутом, яка є складовою ПДП, передбачає проведення занять за наступними розділами:

теорія стрибка з парашутом (для курсантів вищих військових навчальних закладів – далі ВВНЗ) (умовно – тема 1);

вивчення будови основного і запасного парашутів та парашутного приладу (умовно – тема 2);

навчання укладці основного та запасного парашутів (умовно – тема 3);

навчання з підготовки та кріплення зброї і спорядження для виконання стрибка з парашутом (умовно – тема 4);

відпрацювання елементів стрибка з парашутом на тренажерах повітрянодесантного комплексу (умовно – тема 5).

Беручи за основу зміст занять за темами, можна стверджувати, що процес наземної підготовки особового складу до виконання стрибків умовно поділяють на теоретичний і практичний компоненти (рис. 1).



Рис. 1. Схема складової частини процесу ПДП – курс ПДП «Наземна підготовка особового складу до здійснення стрибків»

Кожен із компонентів має бути відпрацьований протягом фіксованої мінімальної кількості годин. Однак обсяг занять, який може бути проведений за будь-якою темою, майже не обмежений (за наявності часу), тому заняття проводять повторно до досягнення певного рівня знань і навичок. Крім зазначеного, заняття за темами передбаченими Програмою бойової підготовки військової частини, проводять циклічно, не рідше рази на тиждень. Метою щотижневих тренувань є підтримання рівня знань та набутих навичок. Додатково передбачені ознайомлення з новими теоретичними знаннями і практичними навичками подальші тренування для досягнення нових спроможностей:

виконання стрибка з парашутом зі зброєю та спорядженням (комплект зброї та спорядження швартуються індивідуально для кожного парашутиста за ВОС – для стрільця-снайпера, гранатометника, сапера тощо));

виконання стрибка з парашутом зі зброєю, спорядженням та вантажним контейнером;

виконання стрибка з парашутом зі зброєю, спорядженням, вантажним контейнером та зі стрільбою у повітрі; виконання стрибків за різних умов – вночі, на воду, взимку, слідом за технікою. На кожному кроці підвищення складності підготовки обов'язково виконують практичні тренувальні стрибки з вертольота, далі проводять десантування з літака, що передбачає вищу швидкість повітряного судна, збільшення кількості парашутистів у небі, які також стають додатковими чинниками небезпеки один для одного.

Щоб військовослужбовець міг свідомо виконати перший (ознайомчий) стрибок із парашутом і подальші десантування з вищими ступенями складності теоретичний та практичний блоки навчання передбачають урахування психологічного аспекту. Теорія стрибка з парашутом, вивчення будови парашутних систем і парашутної автоматики мають на меті надати знання про сутність фізичних процесів, що відбуваються під час польоту, відокремлення від літака, зниження на парашуті та приземлення.

Вивчення матеріальної частини повітрянодесантної техніки дає змогу впевнитися в надійності, неподільності та перевищенні їх показників за параметрами динамічної міцності. Навчання укладанню людських десантних парашутних систем, навчання з підготовки та кріплення зброї і спорядження для виконання стрибка з парашутом проводять за принципом виключної взаємодопомоги, тобто спільно, попарно. Відпрацювання елементів стрибка з парашутом на тренажерах повітрянодесантного комплексу проводять за принципом тренування дій під час штатної роботи парашутної системи, всіх ймовірних варіантів її порушення або ситуацій та умов, що можуть трапитися від моменту підготовки десантника на аеродромі зльоту до збирання парашута на майданчику приземлення, тобто завантаження в повітряне судно, політ на десантування, доставлення на поле бою парашутним способом. Тотожні твердження про визначальне значення емоційного напруження під час стрибка з парашутом, наведені у працях, розроблених під керівництвом доктора біологічних наук,

Питання психології

професора М. Самойлова. У них зазначено, що перший напрям підготовки полягає у формуванні в десантників на снарядах і тренажерах спеціальних умінь і стійких навичок, виконуваних у певній послідовності, тобто у виробленні динамічного стереотипу. Другим напрямом є психологічна підготовка воїнів, яка підвищує емоційно-вольові й моральні якості, необхідні для виконання стрибків з парашутом і ведення бойових дій після десантування [1]. Зазначимо, що заняття з ПДП проводять командири підрозділів та

інструктори ПДП (до моменту розформування повітрянодесантної служби як окремого структурного підрозділу) – фахівці ПДС, тобто військовослужбовці з великим досвідом практичного виконання стрибків з парашутом, що мають уявлення про процес підготовки та її кінцевий, бажаний результат, і при цьому розуміють важливість психологічної підготовки військовослужбовця. Усі напрямки підготовки, теми заняття містять підтеми з обов'язковим поясненням, обговоренням конкретних питань (рис. 2).

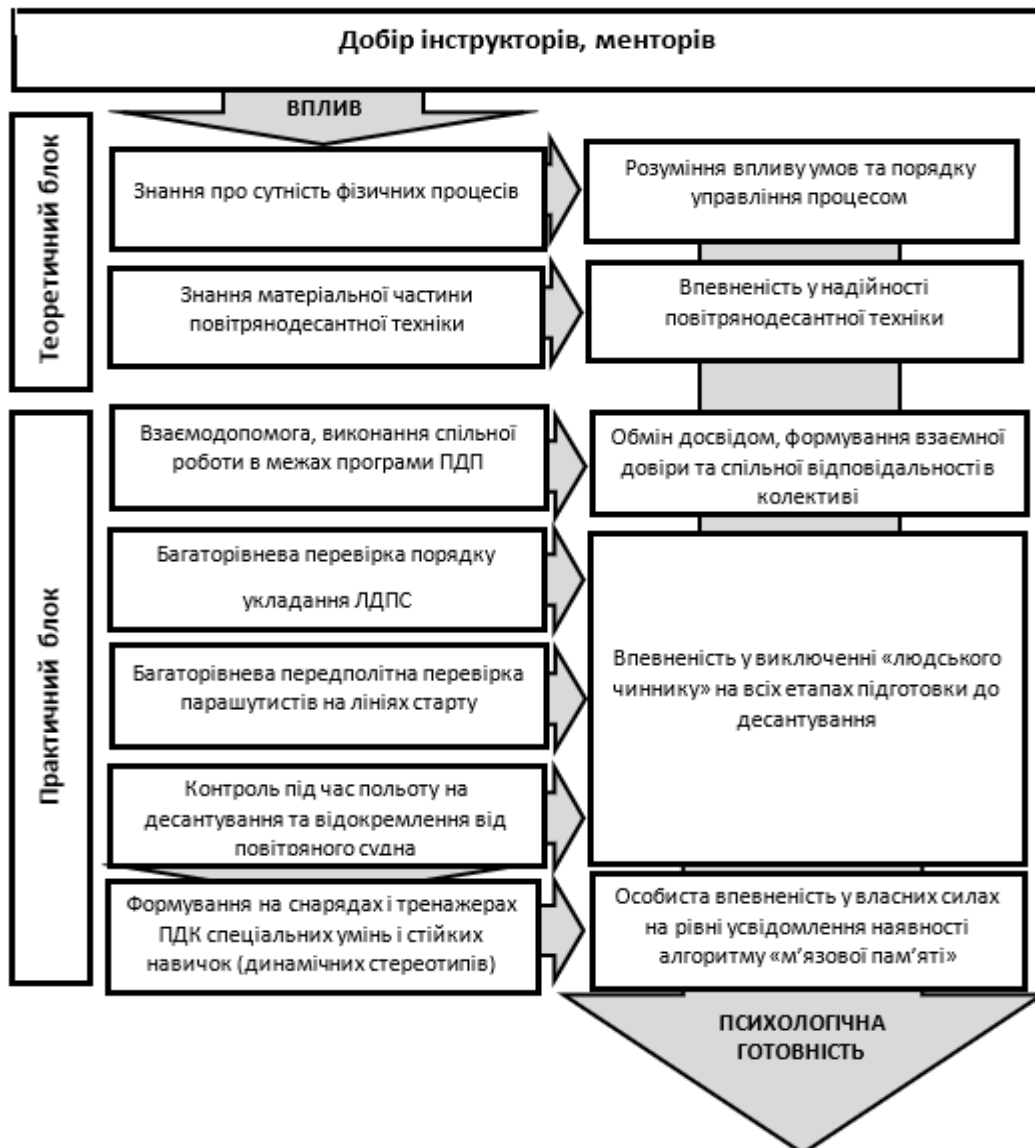


Рис. 2. Схема часткового змісту занять у курсі ПДП за психологічним аспектом

Однак у будь-якому разі має бути враховано аспект сформованості групи. Звісно, інструктори створюють, хоча і підсвідомо (роблять так, як навчали їх) необхідну атмосферу на заняттях, а ті, хто навчається, під час занять досягають відповідного психологічного стану. Водночас не кожен індивід спроможний

витримати певні психологічні і фізичні навантаження.

Селекція групи, тобто початковий відбір, є важливим кроком для навчання. З досвіду авторів, навчальні групи (взводи і роти), в яких не було «відмовників» (тих, хто відмовився від виконання стрибка з парашутом) матеріали курсу ПДП

засвоювали з більшим ентузіазмом, ніж групи (підрозділи), в яких ставалися такі випадки. Зазвичай протягом нетривалого часу відмови повторювалися, але їх можна було уникнути набором військовослужбовців нового призову або служби за контрактом, але надалі відмови не траплялися протягом 2..3 років. Отже, можна стверджувати, що в цивільному житті групи виникають спонтанно. Їх учасники пов'язані між собою фахом, видом діяльності чи спільним інтересом (спортом, заробітком, захопленням, творчістю). У військовій спільноті умови створюють штучно: відбирають кандидатів, які відповідають суб'єктивним вимогам, потім після адаптації з них створюють групи. Нагадаємо: «недієздатного стану» може досягнути будь-хто, різниця полягає у спроможності особистості протистояти стресовим для людини умовам (зберігати здатність діяти в екстремальних умовах) протягом тривалого впливу інтенсивних зовнішніх чинників.

У Військово-психологічному словнику-довіднику «діяльність в екстремальних умовах» визначено як специфічний вид діяльності із деякими особливостями: інтенсивним перебігом психічних процесів, можливою втратою мети, порушенням співвідношення між головними та другорядними діями, ослабленням уваги, пам'яті, мислення, зниженням ефективності діяльності, точності і послідовності дій, загальним зниженням активності, аж до повної відмови від роботи та зривів у виконанні завдань [12].

Отже розуміння сутності фізичних процесів, усвідомлення надійності повітрянодесантної техніки, наявність спеціальних умінь і стійких навичок та інші чинники будуть підґрунтям для психологічної готовності виключно на фоні сформованих емоційно-вольових і моральних якостей особистості. Водночас автори підручника «Військова психологія та педагогіка: інноваційний підхід» вважають, що бойова діяльність у складних умовах відображається на психічному здоров'ї десантників тривожністю, страхами, стресами, дистресорами, фрустрацією тощо [13]. Так, динамічність дій підрозділів ДШВ, ССО та МП ВМФ дещо відрізняються від дій загальновійськових підрозділів. Це твердження правильно як для організації

бойової підготовки у повсякденній діяльності, так і під час ведення бойових дій. Саме ця послідовність дає змогу досягнути позитивних результатів. При цьому основна відмінність у підготовці (за винятком специфіки тактичної підготовки) полягає в наявності ПДП, тому можна стверджувати, що впевненість, зухвалість та рішучість дій є похідною окремого особливого психоемоційного стану. Яскравим прикладом є статус та дії підрозділів розвідки загальновійськових частин, які мають виражену на загальному фоні ознаку виконання завдань, що також характеризуються зухвалістю та рішучістю дій. Поясненням цього може бути створення особливого середовища, яке формує стан психологічної готовності. Скористаємося запропонованою в деяких дослідженнях компонентною структурою психологічної готовності до діяльності:

мотиваційна – виявлений інтерес до професії, потреба в успішному виконанні поставлених завдань, прагнення до успіху, демонстрування своїх кращих якостей тощо;

орієнтаційна – знання та уявлення про особливості й умови професійної діяльності, професійні вимоги до особистості;

операційна – володіння необхідними знаннями, навичками, вміннями, засобами професійної діяльності, усвідомлення обов'язків та завдань, оцінювання їх важливості, визначення засобів досягнення мети, розуміння ймовірнісних змін ситуації;

вольова – самоконтроль, активізація сил, зосередженість на поставленому завданні, абстрагування від сторонніх впливів, подолання сумнівів, страхів;

емоційна – орієнтованість на успіх, контроль за своїми емоціями та почуттями, ентузіазм [14].

Можна стверджувати, що деякі складові, безумовно є об'єктивно індивідуальними властивостями кожного кандидата, тобто були набуті до початку підготовки, а їх виявлення є завданням відповідних комісій і груп під час відбору (призову). На цьому етапі важливим є рівень сформованості майбутньої сильної особистості.

Провідну роль у цьому питанні відіграє етнопедagogіка – галузь емпіричної педагогіки про процес виховання молоді, який склався упродовж історичного розвитку певного етносу. Загальнолюдські

Питання психології

надбання трудового, етичного, естетичного виховання втілюються в системі виховання цього народу [15]. Унікальна сутність нашої етнічної групи ввбрала однаково і властивості бійців доби козацтва, і ознаки бойового культу традицій підрозділів, служба яких пов'язана з парашутним десантуванням, що передбачає шанування та підтримання особливого статусу – еліт збройних сил будь-якої держави.

Саме такі складні та неоднорідні за емоційним станом військовослужбовці перебувають в одному середовищі, де сильніші підтягують своїм духом більш вразливих, які, зі свого боку, обачливо не дають більш відчайдушним порушувати (прискорювати) встановлений регламент та хід процесів, дій у ході підготовки. Однак кожен з них, як зауважував Р. Хенріксен, воїн – солдат, який підготувався і хоче випробувати себе боєм. Так само десантник прагне випробувати себе стрибком [10]. Це випробування з притаманним усім страхом висоти є свідомим кроком – вибором між життям і загрозою для нього. До цього вибору дух готують довго, але рішення на його реалізацію приймати треба

миттєво. Відчуття, близькі до ейфорії, через виплеск адреналіну, усвідомлення перебореного страху, багато інших відчуттів зближують людей, які в ті миті перебувають поруч, і відчувають єднання. Сумніви перед невідомим постають перед свідомістю, яка потребує розумного (на перший погляд) вчинка – відмовитися і залишитися в небезпеці. Однак люди які перебувають поруч, надягають парашутні системи, і кожен з групи йде її одягати, триває перевірка на лініях старту, корабельна група завантажується у повітряне судно і відбувається набір висоти. Перед першим стрибком зазвичай всі мовчать, знову і знову згадують алгоритм дій у думках. Як і під час підготовки у повітряному судні, успіх залежить від кожного – відмова одного спричинить неможливість реалізуватися решті, тим, хто стоїть за ним. Після виконання ознайомчого стрибка будуть наступні, які міститимуть складніші завдання, наприклад безпарашутне десантування (спуски по фалах, посадковим способом, з положення зависання тощо). Закономірна циклічність формує рішучість у діях (рис. 3).

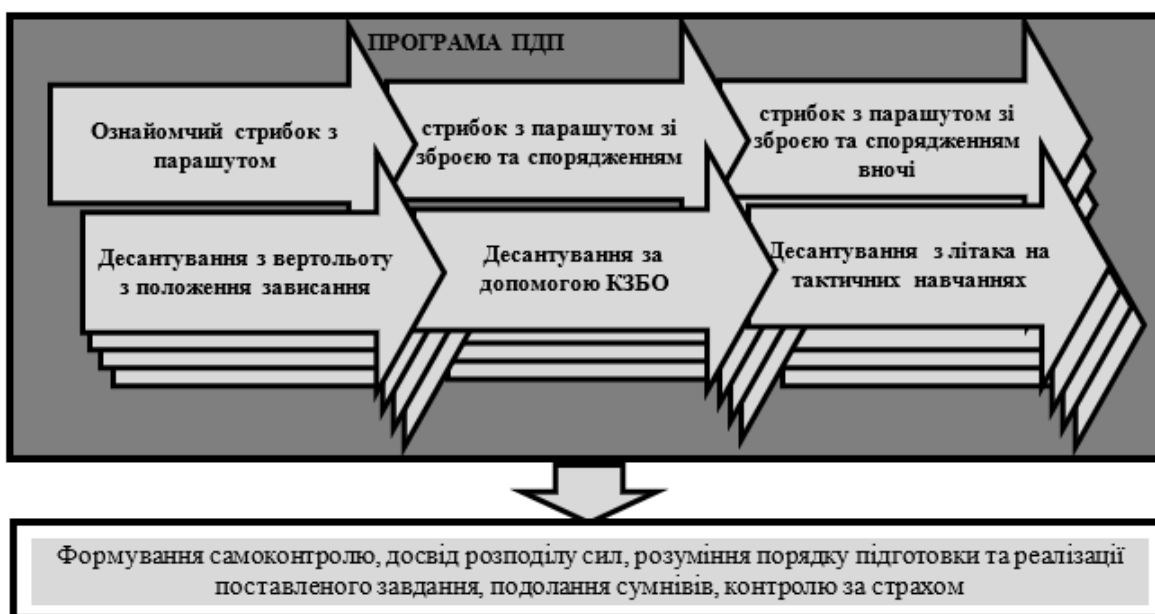


Рис.3 Залежність рівня впевненості від кількості виконаних стрибків

Водночас існує твердження, що постійне перебування у стресогеному середовищі притупляє відчуття страху, але це помилкове сприйняття, адже, повторення типових ситуацій, що містять ознаки небезпечного середовища, обов'язково супроводжуються підготовчими заняттями з курсу ПДП, у ході яких військовослужбовці

навчаються приборкувати відчуття страху та керувати ним.

Курс ПДП містить компоненти, спрямовані на: нарощування ті підтримання знань та навичок, безпосередню підготовку до кожного практичного десантування з урахуванням унікальних для конкретного завдання умов. Усі заходи ПДП проводять у складі груп, які планують до практичного

застосування. Це робить систему ПДП гнучкою не тільки стосовно практики, а й за психологічним аспектом. Методика допомагає військовослужбовцям обрати оптимальний алгоритм дій та підготувати десантування, що додає їм впевненості у власних спроможностях.

Отже можна стверджувати, що поняття етнічної ідентичності (відчуття належності до певної етнічної спільноти, однаковості з іншими її членами завдяки спільній історичній пам'яті, спогадам про єдиних предків та емоційному зв'язку з Батьківщиною) [15], а також створення визначеної поведінки групи, де всі знають здібності та можливості один одного, в таких умовах дорівнюють соціальній

ідентичності, тому що вже формують окремий соціальний унікальний за властивостями пласт – групу, яка є ідентичною спільнотою.

Повертаючись на етап формування групи (її відбору), наголосимо, вимоги до здоров'я кандидатів висувають залежно від специфіки – спроможності до парашутного десантування, яку формує ПДП, тобто опосередковано ПДП впливає на сепарацію групи, а всі компоненти психологічної готовності протягом всієї підготовки прямо або опосередковано також впливає ПДП. Відобразити психологічний аспект у загальній системі формування психологічної готовності можна так (рис.4).

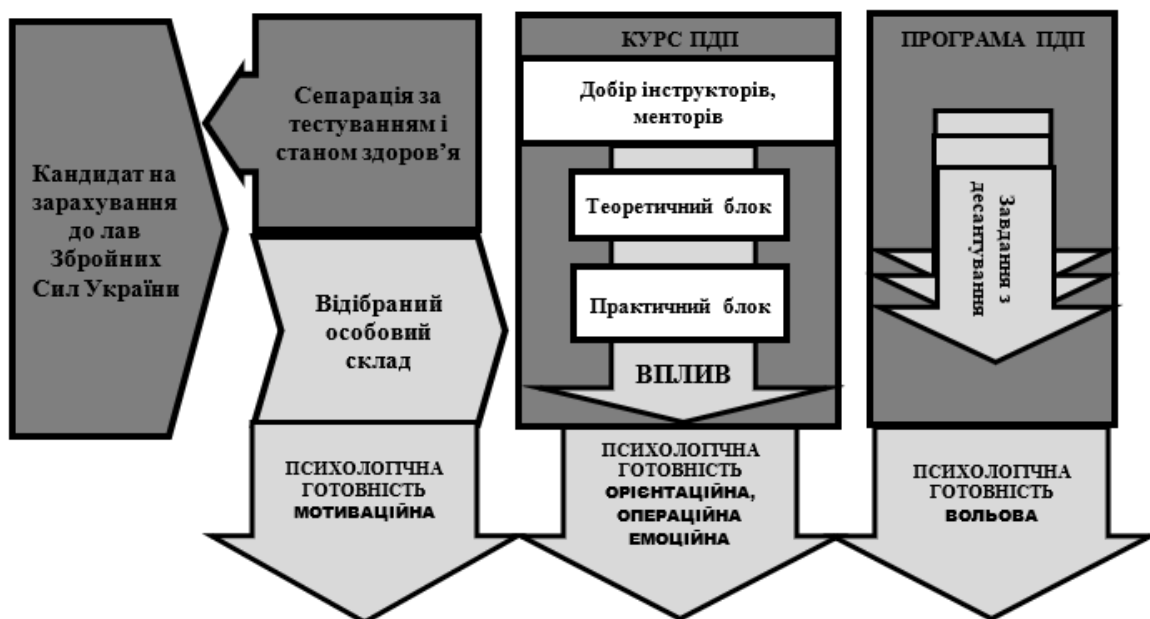


Рис. 4. Загальна система формування психологічної готовності

Повітрянодесантна підготовка допомагає формувати належний психологічний стан військовослужбовця в системі індивідуальної підготовки. Весь курс ПДП передбачає практичні заняття, які містять ознаки небезпеки, що сприяє тренуванню психологічних властивостей військовослужбовців. Здобута психологічна витривалість допомагає воїнам впевнено діяти не тільки під час десантування, а й на полі бою, адже сформований характер є невід'ємною складовою особистості. Повітрянодесантна підготовка постійно зазнає змін, адже у війська надходять нові засоби десантування, змінюються концепції застосування повітряних десантів. Власне ПДП має жорстку за вимогами до дотримання заходів безпеки структуру і водночас гнучку систему викладання і

тренувань. Саме цілеспрямованість, систематичність і послідовність впровадження в освітню практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів дають змогу ПДП вважати інноваційною педагогічною технологією [16].

Висновки.

1. Парашутний стрибок як результат ПДП є унікальним засобом військово-професійної підготовки військовослужбовця – формування у нього психологічної готовності до дій в екстремальних ситуаціях бойової обстановки, уміння і здатності керувати своєю волею, регулювати поведінку у критичних ситуаціях. Впровадження курсу ПДП, як обов'язкового елемента загальної психологічної підготовки для військовослужбовців усіх

Питання психології

видів, родів військ (сил) Збройних Сил України значно посилює морально-психологічний потенціал нашого війська.

2. Повітрянодесантна підготовка значно психологічно впливає на всі етапи проходження служби у військових частинах, де професійна діяльність пов'язана з виконанням стрибків із парашутом. За допомогою ПДП можна не просто підвищувати рівень психологічної готовності – вона є одним із виховних процесів, який її формує, створює ідентичну, унікальну спільноту, здатну вирішувати складні тактичні завдання, що потребують високої злагоженості, зосередженості та емоційного напруження. Своєрідний культ спільноти створює в

бойових умовах атмосферу неприйнятності поразки, що спонукає до дій у їх рядах навіть мобілізованого особового складу, який не був «випробуваний стрибком», але починає почуватися причетним до елітного підрозділу, тому змушений діяти, боротися з собою, своїми страхами, але вже не у повітрі, а на полі бою.

3. Повітрянодесантна підготовка підсилює мотиваційні складові, допомагаючи створити елітний пласт суспільства. Створені елітні підрозділи набувають нової мотивації – фізичної потреби досягти успіху у виконанні поставленого завдання знищення противника та щохвилини наближають нашу Перемогу.

Список використаних джерел

1. Самойлов М.Г. & Альохіна Н.В. (2008) Специфіка служби в аеромобільних військах та особливості впливу стрибків з парашутом на психіку воїнів-десантників. Харків : ДАФК.
2. Чирва А.В. (2003) Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук: Дослідження психологічних складових професійної надійності військовослужбовців. Харків : УПС.
3. Захарик С.В. (1994) Формування психологічної стійкості воїнів-десантників до впливу факторів сучасного бою (на основі бойових дій в Афганістані) : дис... канд. психол. наук. URL: https://studme.org/235203/psihologiya/rekomenduemaya_literatura
4. Стасюк В. В. (1999) Формування емоційної стійкості у воїнів-десантників в умовах сучасного бою : автореф. дис... канд. психол. наук : 20.02.02. Київ : НУОУ.
5. Блінов О. А. (1999) Формування емоційної стійкості у військовослужбовців аеромобільних військ під час повітряно-десантної підготовки : дис. ... канд. психол. наук : 20.02.02. Київ : НУОУ.
6. Кириченко А.В. (2023) Психологічна готовність військовослужбовців Десантно-штурмових військ ЗС України до діяльності у бойових умовах: Дис. ... доктора філософії. Київ : НУОУ імені Івана Черняхівського.
7. Бойко О.В. (2020) Формула боєздатних команд в армії. Інтернет видання Петро і Мазепа. URL: https://petrimazepa.com/uk/formula_boezdatnikh_komand_v_armii
8. Макрейвен В. (2023) Застеляйте ліжко. Київ : Видавнича група КМ-БУКС.
9. Віллінк Д., Бедін Л. (2020) Абсолютна відповідальність: уроки лідерства від “морських котиків”. Київ : Книголав.
10. Rune Henriksen (2007) Warriors in combat – what makes people actively fight in combat? Journal of Strategic Studies. Volume 30. Issue 2. P.187–223.
11. Хміляр О. Ф. (2022) Психологія бойової мотивації воїна. Вісник Національного університету оборони України. Київ : НУОУ. Вип. № 2 (66).
12. Зинченко Ю.П. & Куприянова І. Д. (2010) Воєнно-психологічний словник-довідник. URL: <https://annas-archive.org/md5/8aa4c12b22dcc4dfbafdb6d611f67372>.
13. Максименко С.Д. (2012) Військова психологія та педагогіка: інноваційний підхід. Київ : НУОУ.
14. Дьяченко М.И. & Кандилович Л. А. (1976) Психологічні проблеми готовності до діяльності. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29223/>
15. Мосіяшенко В.А. (2005) Українська етнопедагогіка. навч. посібник. Суми: ВТД «Університетська книга».
16. Семенюк Р.Ф. (2021) Інноваційні педагогічні технології, які використовуються в освітньому процесі Квасилівського ЗДО. URL: <http://leleka.rv.ua/innovaciyni-pedagogichni-tehnologiyi-vaki-vkorystovuvut-sya-v-osvitn-omu-procesi-kvasylivs-kogo-dnz-yasla-sadok-.metodychna-skarbnychka-dlya-vyhovateliv-2.html>

References

1. Samoilov M.H. & Alokhina N.V. (2008) Spetsyfika sluzhby v aeromobilnykh viiskakh ta osoblyvosti vplyvu strybkiv z parashutom na psykhyku voinv-desantnykiv [The specifics of service in the

- airmobile troops and the peculiarities of the influence of parachute jumps on the psyche of paratroopers]. Kharkiv : DAFK. (in Ukrainian).
2. Chyrva A.V. (2003) Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata psykholohichnykh nauk. Doslidzhennia psykholohichnykh skladovykh profesiinoi nadiinosti viiskovosluzhbovtziv [Study of psychological components of professional reliability of military personnel] . Kharkiv : UPS. (in Ukrainian).
 3. Zakharyk S.V. (1994) Formuvannia psykholohichnoi stiiikosti voiviv-desantnikov do vplyvu faktoriv suchasnoho boiu (na osnovi boiovykh dii v Afhanistani) [Formation of psychological stability of paratroopers to the influence of factors of modern combat] : dys... kand. psykhol. nauk. URL: https://studme.org/235203/psihologiya/rekomenduemaya_literatura. (in Ukrainian).
 4. Stasiuk V. V. (1999) Formuvannia emotsiinoi stiiikosti u voiviv-desantnykiv v umovakh suchasnoho boiu [Formation of emotional stability in paratroopers in modern combat] : avtoref. dys... kand. psykhol. nauk : 20.02.02. Kyiv : NUOU. (in Ukrainian).
 5. Blinov O. A. (1999) Formuvannia emotsiinoi stiiikosti u viiskovosluzhbovtziv aeromobilnykh viisk pid chas povitriano-desantnoi pidhotovky [Formation of emotional stability among airmobile troops during airborne training] : dys. ... kand. psykhol. nauk : 20.02.02. Kyiv : NUOU. (in Ukrainian).
 6. Kyrychenko A.V. (2023) Psykholohichna hotovnist viiskovosluzhbovtziv Desantno-shturmovykh viisk ZS Ukrainy do diialnosti u boiovykh umovakh [Psychological readiness of servicemen of the Air Assault Forces of the Armed Forces of Ukraine for activities in combat conditions] : Dys. ... doktora filosofii. Kyiv: NUOU imeni Ivana Cherniakhovskoho. (in Ukrainian).
 7. Boiko O.V. (2020) Formula boiezdatnykh komand v armii [The formula of combat-ready teams in the army]. Internet vydannia Petro i Mazepa. URL: https://petrimazepa.com/uk/formula_boezdatnykh_komand_v_armii. (in Ukrainian).
 8. Makreiven V. (2023) Zasteliaite lizhko [Make your bed]. Kyiv : Vydavnycha hrupa KM-BUKS. (in Ukrainian).
 9. Villink D., Bedin L. (2020) Absolutna vidpovidalnist: uroky liderstva vid “morskykh kotykyv” [Absolute responsibility: leadership lessons from Navy SEALs]. Kyiv : Knyholav. (in Ukrainian).
 10. Rune Henriksen (2007) Warriors in combat – what makes people actively fight in combat? Journal of Strategic Studies. Volume 30. Issue 2. P.187–223.
 11. Khmiliar O. F. (2022) Psykholohiia boiovoi motyvatsii voina [Psychology of combat motivation of a warrior]. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. Kyiv : NUOU. Vyp. № 2 (66). (in Ukrainian).
 12. Zynchenko Yu.P. & Kupryianova I. D. (2010) Voienno-psykholohichni slovnyk-dovidnyk [Military Psychological Dictionary-Reference] URL: <https://annas-archive.org/md5/8aa4c12b22dcc4dfbafdb6d611f673>. (in Ukrainian).
 13. Maksymenko S.D. (2012) Viiskova psykholohiia ta pedahohika: innovatsiinyi pidkhid [Military psychology and pedagogy: an innovative approach]. Kyiv : NUOU. (in Ukrainian).
 14. Diachenko M.Y. & Kandybovykh L. A. (1976) Psykholohichni problemy hotovnosti do diialnosti [Psychological problems of readiness for activities] . URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29223/>. (in Ukrainian).
 15. Mosiashenko V.A. (2005) Ukrainska etnopedahohika [Ukrainian ethnopädagogy]. Navch. posibnyk, Sumy: VTD «Universytetska knyha». (in Ukrainian).
 16. Semeniuk, R.F. (2021) Innovatsiinyi pedahohichni tekhnolohii, yaki vykorystovuiutsia v osvitnomu protsesi Kvasylivskoho ZDO [Innovative pedagogical technologies used in the educational process]. URL: <http://leleka.rv.ua/innovatsiinyi-pedahohichni-tehnolohiyi-yaki-vykorystovuyut-sya-v-osvitn-omu-procesi-kvasylivs-kogo-dnz-yasla-sadok-.metodychna-skarbnychka-dlya-vyhovateliv-2.html>. (in Ukrainian).

Summary

Mordvinov S. leading researcher of the Department of Intelligence, National Defence University of Ukraine

Adamenko M. candidate of military sciences, head of the research laboratory of the intelligence department, National Defence University of Ukraine

Pavlushenko S. adjunct, department of moral and psychological support for the activities of troops (forces) of the National Defense University of Ukraine

THE ROLE OF AIRBORNE TRAINING IN THE FORMATION OF PSYCHOLOGICAL READINESS OF THE PERSONALITY OF A SOLDIER TO PERFORM COMBAT MISSIONS

Introduction. Formation, maintenance, and, if necessary, restoration of the moral and psychological state of a serviceman are crucial components of the system of individual training of servicemen of all categories. The professional level, physical endurance and psychological ability of military personnel are important only if they are ready to use them on the battlefield. The professional level, physical endurance and psychological ability of military personnel are important only if they are ready to use them on the battlefield.

The article considers the role and place of airborne training as one of the courses in an integrated approach to providing knowledge, skills and abilities in the specialty in general physical and psychological training.

Purpose: *study of aspects of the psychological impact of airborne training on the psychological readiness of military personnel to perform tasks*

Methods. *The study was conducted by the authors of the article by observing several categories of servicemen of the described group. Over 20 years' experience in teaching the PAP has contributed to a comprehensive comparative analysis of the causal relationships between objectively existing facts presented in the study.*

Originality. *Airborne training strengthens motivational components. She cannot create them. It creates a layer of society, which does not just bear the name - elite, but is it. And only in turn, the created elite units acquire a new motivation - the physical need to achieve success in the task, the desire for it and its demonstration.*

Conclusion. *1. Parachute jump as a result of the PAP is a unique means of military-professional training of a soldier – the formation of his psychological readiness to act in extreme situations of a combat situation, the ability and ability to control his will, regulate behavior in critical situations. The introduction of the PAP course as an obligatory element of general psychological training for servicemen of all types, branches of troops (forces) of the Armed Forces of Ukraine has significantly strengthened the moral and psychological potential of our army.*

2. Airborne training significantly psychologically affects all stages of service in military units, where professional activity is related to parachute jumps. With the help of the PAP, it is possible not only to increase the level of psychological readiness – it is one of the educational processes that forms it, creates an identical, unique community capable of solving complex tactical tasks that require high coherence, concentration and emotional stress. A peculiar cult of community creates an atmosphere of unacceptability of defeat in combat conditions, which encourages even mobilized personnel who were not "tested by the jump" to act in their ranks, but begin to feel involved in an elite unit, therefore they are forced to act, fight with themselves, their fears, but no longer in the air, but on the battlefield.

3. Airborne training strengthens motivational components, helping to create an elite layer of society. The created elite units acquire a new motivation – the physical need to succeed in fulfilling the task of destroying the enemy and bring our Victory closer every minute.

Key words: *airborne training; psychological readiness; ethnopedagogy; innovative pedagogical technologies; moral and psychological state; psychological training; stress; frustration; frustration tolerance.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Received/Поступила: 28.08.23.